ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 106, 2021 – 2022

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF HISTORY

Volume 106, 2021 – 2022

РАННАТА ОСМАНСКА ИСТОРИЯ, ПРЕДСТАВЕНА ОТ НИКОЛО САГУНДИНО В *LIBER DE OTTHOMANORUM FAMILIA*

ИВАЙЛА ПОПОВА, ТОДОР ТОДОРОВ

Ivayla Popova, Todor Todorov. THE EARLY OTTOMAN HISTORY AS PRESENTED BY NICCOLO SAGUNDINO IN *LIBER DE AUTHOMANORUM FAMILIA*

The present study aims to present Nicolo Sagundino's information on the history of the Ottomans from their origins to the middle of the 15th century. Sagundino is of Greek descent, but his life is connected with the politics and diplomacy of Venice. A translator and diplomat, Sagundino took part in the first Venetian mission after the fall of Constantinople under Ottoman rule in 1453. He became the first European to give first-hand information about the appearance and character of Mehmed II the Conqueror.

The humanist Aeneas Silvio Piccolomini, the future Pope Pius II, commissioned him to write a work on the origins of the Ottomans, and the result was the *Liber de Authumanorum familia.*

This small book is the earliest humanistic work on the origins of the Ottomans and their history. Here we will examine and analyze the information presented by Niccolo Sagundino to European audiences in the 15th century about early Ottoman history, concluding with the reign of Bayezid I and his succesors and, in conclusion, that of Murad II.

Keywords: Niccolo Sagundino, Aeneas Silvio Piccolomini, Early Ottoman history, Ottoman rulers.

Преди да преминем към същността на настоящото изследване, ще се спрем накратко върху биографията на Николо Сагундино, за да представим тази любопитна личност пред българския читател.

Николо Сагундино[1] е роден в град Халки, о-в Евбея, вероятно през 1402 г. или 1405 г. Ранният му живот не е добре известен, но се предполага, че Сагундино получава образованието си в Константинопол. Младият грък, освен гръцки, владее и латински език. Интересът на Сагундино към латинския е изцяло научен. Доказателство за това са латинските му преводи на редица антични гръцки текстове, между които творби на Плутарх и Демостен. Добрите лингвистични способности на Сагундино често му позволяват да си намира работа във венецианската и папската администрация, като дипломат, преводач и секретар.

След 1430 г. сведенията за живота на Сагундино се увеличават. Знаем, че той е пребивавал в Солун през 1430 г., вероятно като административен венециански служител, когато градът е превзет от войските на султан Мурад II (1321 – 1451). Сагундино и цялото му семейство са пленени и прекарват тринадесет месеца в османски затвор, докато най-сетне не са освободени, благодарение на влиятелни венецианци, които плащат техния откуп[2].

Следващият етап на кариерата му е документиран по-добре. Поради отличното владеене и на гръцки, и на латински език Сагундино е избран за официален преводач на Фераро-Флорентинския събор (1437 – 1439). Венецианският магистрат посещава за кратко Константинопол заедно с папската делегация през 1437 г., а после във Ферара и Флоренция той изпълнява за-

---

[1] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror and the fall of the Franco-Byzantine Levant to the Ottoman Turks: some western views and testimonies. In: *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, 2007, N 302, pp. 6–16; **Talbot**, Alice-Mary. Sekoundinos, Nicholas. In: *ODB*. New York, Oxford, 1991, N 3, p. 1865; **Mastrodemetres**, P. D. Nicolaos Secundinos a Napoli dopo la caduta di Constantinopoli. In: *Ιταλοελληνικά: Rivista di cultura greco-moderna*, 1989, 2, pp. 21–38 (n.v.) **Babinger**, Franz. Johannes Darius (1414 – 1494). Sachwalter Venedigs um Morgenland, uns sein griechischer Umkreis. In: *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophish-historishe Klasse*, Sitzunsberichte – Jahrgang 1961, Heft 6, München, 1961, pp. 9–52; **Babinger**, Franz. Nikolaos Sagoundinos, ein griechisch-venedischer Humanist des 15. Jahrhunderts. In: *Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Ὀρλάνδον*, I, Athenai, 1965, pp. 198–212 (n.v.); Σεκουνδίνος, Νικόλαος, N 25106, Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit 10 [CD]. Wien, 2001; **Capizzi**, Carmelo. L'Oratio ad Alphonsum Regem Aragonum (1454) di Nicola Sagundino, riedita secondo ms. finora ignoto. In: *Orientalia Christiana Periodica*, 1998, Vol. 64, pp. 329–357, главно с. 334–338; Niccolò Sagundino. [online] [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Sagundino; **Caselli**, Cristian. Niccolò Sagundino. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2017, N 89. [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-sagundino_%28Dizionario-Biografico%29/

[2] **Babinger**, Franz. Johannes Darius…, pp. 11–12; **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, p. 7.

дълженията си блестящо[3]. След успешното сключване на унията през 1439 г., като награда за всичките му усилия, папа Евгений IV (1431 – 1447) удостоява Сагундино с поста на *secretarius apostolicus*[4]. През 1441 г. папата повишава своя служител в *nuntius*, или папски легат[5].

Сагундино е на остров Евбея, когато до него стига новината за падането на Константинопол в ръцете на османците на 29 май 1453 г. Получавайки драматичната вест, Венеция решава да изпрати Сагундино, *persona fida et docta, et in curia Teucri pratica*[6], заедно с венецианския пратеник в Константинопол[7]. През лятото на 1453 г. Сагундино е включен във венецианската делегация, водена от Бартоломео Марчело в Константинопол. Така Сагундино става първият европеец, който при завръщането си от новата османска столица дава сведения от първа ръка за външността и характера на Мехмед II Завоевателя (1451 – 1481). Портретът на Сагундино добива много широка популярност и отгласи от неговата реч могат да се открият в творби на различни автори, като например Джакомо Лангуски и Адамо ди Монталдо[8]. Благодарение на своето описание, венецианският дипломат си създава репутацията на **експерт по турците** и тяхната държава.

Завръщайки се във Венеция, Сагундино е избран сред секретарите на Сената и е предпочетен да запознае с доклада си папа Николай V (1447 – 1455) и краля на Неапол Алфонсо V Арагонски (крал на Арагон 1416 – 1458 и крал на Неапол от 1442 г.)[9]. В дълга реч, произнесена в Неапол пред крал Алфонсо на 25 януари 1454 г., Сагундино излага своите възгледи за властта и могъществото на турците, както и стратегиите, с които може да им се противодейства. Тази реч е записана веднага по заповед на владетеля и остава едно от

---

[3] **Babinger**, Franz. Johannes Darius..., pp. 12–13.

[4] **Babinger**, Franz. Johannes Darius..., p. 14.

[5] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror..., p. 8.

[6] *Ad serenissimum principem et invictissimum regem Alphonsum Nicolai Sagundini oratio*, a cura di **Caselli**, Cristian. Roma, 2012, IX. Цит. по: **Caselli**, Cristian. Niccolò Sagundino. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2017, N 89. [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-sagundino_%28Dizionario-Biografico%29/

[7] **Babinger**, Franz. Johannes Darius..., pp. 17–18; **Gullino**, Giuseppe. – Marcello, Bartolomeo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2007, N 69. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolomeo-marcello_(Dizionario-Biografico)/

[8] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror..., pp 11–15; **De Blasi**, Guido. – Adamo di Montaldo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2011, N 75. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/adamo-montaldo_%28Dizionario-Biografico%29/; **Gullino**, Giuseppe. – Giacomo **Languschi**. *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2004, N 63. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/jacopo-languschi_%28Dizionario-Biografico%29/

[9] **Babinger**, Franz. Johannes Darius..., p. 19; **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror..., pp. 9–11.

ключовите произведения на Николо Сагундино – *Ad serenissimum principem et invictissimum regem Alphonsum Nicolai Sagundini oratio*[10].

Венеция повторно изпраща своя турски експерт в Неапол, за да обсъжда с крал Алфонсо антиосмански проекти и други въпроси. Второто посещение на Сагундино в града (през 1456 г.) му позволява да се запознае с редица известни хуманисти[11]. Това е периодът, в който Сагундино превежда от гръцки на латински език редица творби, между които такива на Ариан, Демостен и Плутарх. По молба на крал Алфонсо той превежда от гръцки и военния трактат на Онесандър[12]. Тогава хуманистът Енеа Силвио Пиколомини, епископ на Сиена, му възлага и задачата да напише произведение за произхода на османците *Liber de familia Autumanorum id est Turchorum ad Aeneam Senarum episcopum*, известно и само като *De Otthomanorum Familia*[13]. То представлява най-ранната хуманистична творба, посветена на произхода на османците и тяхната история[14]. Можем да посочим и факта, че с нея Сагундино поставя началото на един цял жанр, развил се в италианската хуманистична литература през следващия, XVI в. – *За турските неща (De rebus turcarum)*. По-късно самият Пиколомини, бъдещият папа Пий II (1458 – 1464), използва това произведение като извор в географското си произведение *Азия* и в историко-географ-

---

[10] Ad serenissimum principem et invictissimum regem Alphonsum Nicolai Sagundini oratio, a cura di **Caselli**, Cristian. Roma, 2012 (n.v.); **Makuscev**, Vikentii. (**Макушев**, Викентий) *Monumenta historica slavorum meridionalum vicinorumque pipulorum e tabulariis et bibliothecis italicis*. Tomus 1, volumen 1. Varsaviae, 1874. (Исторические памятники южных славян и соседних им народов, извлеченые из итальянских архивов и библиотек. Часть 1, книга 1. Варшава, 1874). На с. 295–306 е латинският текст на речта. **Capizzi**, Carmelo. L'Oratio ad Alphonsum Regem Aragonum (1454) di Nicola Sagundino, riedita secondo ms. finora ignoto. In: *Orientalia Christiana Periodica*, 1998, Vol. 64, pp. 329–357, главно с. 345–357; ***La caduta di Constantinopoli***. Testi e cura di **Pertusi**, Agostino. Verona, 1976, v. II: *L'eco nel mondo*, текстът на речта е на с. 128–141 и представлява билингва латински – италиански; **Медведев**, Игор. Падение Константинополя в греко-итальянской гуманистической публицистике XV в. В: *Византия между Западом и Востоком*. Ред. Геннадий Г. Литаврин. СПб. 1999, pp. 293–332, руски превод на речта на Сагундино до крал Алфонсо (с. 325–329).

[11] **Babinger**, Franz. Johannes Darius…, pp. 20–21.

[12] Гръцки философ от I в. Автор на кратката творба *Στρατηγικός*, която посвещава на римския консул Квинт Вераний Непот през 49 г. Предмет на произведението е концепцията за дълга на един генерал от етична гледна точка. Вж. Onesandrus в **Seyffert**, Oskar. *A Dictionary of Classical Antiquities: Mythology, Religion, Literature and Art.* London, 1895, p. 443.

[13] **Talbot**, Alice-Mary. Sekoundinos, p. 1865; **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 14–15. В книгата на Филипидис е направен първият превод на модерен език (английски) на този трактат, като също така са посочени запазените ръкописи (9 на брой), съдържащи произведението, както и първите му издания. Първото издание е това на Джовани Батиста Рамузио (1485 – 1557) от 1551 г.

[14] **Babinger**, Franz. Johannes Darius…, p. 23.

ското *Европа*[15]. Тази творба оказва влияние върху редица автори от XVI в., като също така е използвана от Паоло Джовио, Андреа Камбини, Фраческо Сансовино и други[16].

Последните години на Сагундино са изпълнени с нещастие. Пътуването става все по-трудно за вече възрастния дипломат. Към края на 1458 г. Сагундино успява да си издейства длъжността *cancellarius Cretae*, удобен пост, който той може да задържи до смъртта си. За съжаление, амбициозните планове на венецианския легат се провалят. През 1460 г. корабът, на който той и семейството му пътуват, претърпява корабокрушение. Сагундино изгубва бременната си съпруга, двама от синовете си, една дъщеря и изглежда, по-голямата част от семейното богатство. В крайна сметка Сагундино отказва новото си назначение и през 1461 г. отново заминава за двора на Мехмед II. Венецианският дипломат придружава султана в похода му срещу Трапезунд и става свидетел на унищожаването на последната независима византийска държава. През 1462 г. е изпратен при папа Пий II[17] с основната цел папата да отпусне финансова помощ на унгарците за все по-належащата борба срещу турците. Това се явява неговата последна дипломатическа мисия. Малко по-късно, през 1464 г., докато е във Венеция, Сагундино се разболява и умира на 22/23 март същата година[18].

Както споменахме, през 1456 г. хуманистът Енеа Силвио Пиколомини, към онзи момент епископ на Сиена, възлага на Сагундино задачата да напише произведение за произхода на османците *Liber de familia Autumanorum id est Turchorum ad Aeneam Senarum episcopum*[19]. Тук ние няма да се спираме върху основните представи на хуманистите в онзи период за османските турци и

---

[15] **Попова**, Ивайла. *Енеа Силвио Пиколомини (Папа Пий II) и Балканите през XV в. (Исторически етюди)*. В. Търново, 2006, с. 104–108.

[16] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, p. 15. Паоло Джовио (1483 – 1552) е изтъкнат италиански историк, биограф и духовник, автор на изследване *За турските неща* (*Commentario de le cose de'Turchi* (1531). Андреа Камбини (1445/1460 – 1527) е автор на История на *Османската империя (Commentario de Andrea Cambini fiorentino della origine de turchi, et imperio della casa Ottomanna*, 1529). Франческо Сансовино (1521 – 1586), учен и издател, автор на *Универсална история за произхода и империята на турците (Historia universale dell'origine et imperio de'Turchi: Con le guerre successe in Persia, in Ongaria, in Transilvania, Valachia, sino l'anno 1600)*.

[17] **Babinger**, Franz. Johannes Darius…, p. 42.

[18] **Babinger**, Franz. Johannes Darius…, p. 44; **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 14–15.

[19] **Talbot**, Alice-Mary. Sekoundinos, p. 1865; **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, p. 14. В книгата на М. Филипидис е направен първият превод на модерен език (английски) на този трактат, като също така са посочени запазените кодекси, съдържащи произведението, както и първите му издания. **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, p. 15.

каква роля играе употребата на *Turci* и *Teucri* (т. е. троянци)[20]. Николо Сагундино, като сподвижник на папа Пий II, принадлежи към онази група хуманисти, които не приемат употребата на термина *Teucri* – т. е. *троянци*, за турците и смятат, че османците имат скитски произход. В своето произведение *De Otthomanorum Familia* Сагундино аргументира именно тази гледна точка.

Творбата на Сагундино по всяка вероятност е написана през 1456 г. в Неапол. Именно там бъдещият папа възлага на венецианския пратеник да напише тази кратка творба, защото желае по-добре да се запознае с природата на турците. Причините за избора на Сагундино са няколко: на първо място, Сагундино е грък от Негропонт, владее отлично гръцки и има информация от първа ръка за ситуацията в Леванта. Сагундино също така е един от участниците в първата делегация, която посещава Константинопол след падането на Града през 1453 г., чиято мисия е да договори мира между Венеция и султан Мехмед II. Освен това Сагундино вече е известен като преводач на редица гръцки творби на латински език и проявява силен интерес към различни философски и теологични въпроси, автор е на голям брой писма и на няколко описания на пътешествията си из Италия и Леванта[21].

Сагундино се заема енергично с новата си задача. Важно е да спомена, че докато Пиколомини използва *Turci,* за да назовава турците, Сагундино използва *Turcae*, която дума е от мъжки род по първо склонение, като никъде не съобщава защо използва точно нея. От по-късни автори става ясно, че думата вероятно е заета от античните географи, особено Плиний и Помпоний Мела, които използват същия термин при описанията си на Скития[22].

Сагундино още в първия пасаж на кратката си творба подхваща проблема за произхода на османците: *„I. Преди шестстотин години и повече, народът на Турците произлязъл от Скитите, които били свикнали да живеят отвъд Дон, навсякъде в Азия, без да имат столица, без да имат градове, дори без да живеят в здрави и постоянни къщи, а обикаляли голите полета; точно както се разпространявал един поток, който изтичал от своя извор. За да уточним, те първо преминали през земите на Понт и Кападокия и лека-полека нахлули в околните краища“*[23]. Становището, което Сагундино излага,

---

[20] **Runciman**, Stephen. Teucri and Turci. In: *Medieval and Middle Eastern Studies in Honor of Aziz Suryal Atiya.* Leiden, 1972, pp. 344–348; Spencer, Terence. Turks and Trojans in the Renaissance. In: *The Modern Language Review*, 1952, Vol. 47 (3), pp. 330–333; **Попова**, Ивайла. *Цит. съч.*, с. 104–105.

[21] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 6–7.

[22] **Попова**, Ивайла. *Цит. съч.*, с. 105–106.

[23] Пасажите от текста на Николо Сагундино, използвани в тази работа, са от изданието – билингва (латински – английски) на M. Philippides. Nikolai Secundini. De familia otthomanorum epitome ad Aeneam Senarum Episcopum. An epitome on the family of the Ottomans for Aeneas, the bishop of Siena by Nikolaos Sekoundinos. In: **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 56–87. Sekoundinos. I, pp. 56–57.

веднага е подкрепено от доказателства: *„Също така, това твърдение се подкрепя и от близкия начин на живот, обичаи, дрехи, грижа за тялото, начин за яздене на кон и употреба на лъка, идентичният начин за водене на война, тяхната вродена дисциплина и най-голямото доказателство: близките езици и начин на говорене"*[24].

Тази кратка аргументация практически опровергава която и да е теория за троянски произход на османците, като премества географски родината им извън Мала Азия и свързва турците със скитите на базата на редица отличителни белези. Очевидно в представата на хуманистите едва ли е имало по-подходящи предшественици за османските турци от най-страшните древни варвари.

Сагундино, въпреки че е привърженик на кръстоносната идея, демонстрира голяма доза обективност в *Liber de Otthomanorum Familia*[25]. Макар и да описва отрицателните страни на турците, той използва и голямо количество позитивни определения за османските владетели.

Също така не трябва да пропускаме факта, че вторият и значително по-дълъг престой на Сагундино в двора на Мехмед II е през 1461 г.[26], т. е. няколко години след написването на това произведение. При първото си посещение в Константинопол през 1453 г. Сагундино прекарва там само два месеца[27], един кратък период в контекста на събития, които едва ли са го предразположили към трезва оценка на турското общество, и все пак в речта си за Мехмед II в Неапол през януари 1454 г. Сагундино демонстрира изключително впечатляващ обективизъм[28]. Да се смята, че той свързва произхода на турците със скитите само с идеята за кръстоносна пропаганда, не е обективно към самия него. Преди да напише *Liber De Otthomanorum Familia*, Николо Сагундино като цяло е изпитал враждебни действия от страна на османските турци. Както вече бе отбелязано, той и семейството му прекарват една година като османски пленници след падането на Солун през 1430 г., а самият Сагундино

---

[24] Sekoundinos. I, pp. 56 – 57.

[25] **Fleet**, Kate. Italian perceptions of the Turks in the 14th and 15th centuries. In: *Journal of Mediterranean Studies* 5.2, 1995, pp. 159–172, esp. p. 167.

[26] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 14–15.

[27] *Пак там*, с. 8–9.

[28] Ad serenissimum principem et invictissimum regem Alphonsum Nicolai Sagundini oratio, a cura di **Caselli**, Cristian. Roma, 2012 (n.v.); **Makuscev**, Vikentii. *Monumenta historica slavorum*... (*Исторические памятники южных славян*...), pp. 295–306 – текст латински; **Capizzi**, Carmelo. L'Oratio ad Alphonsum Regem Aragonum (1454) di Nicola Sagundino, riedita secondo ms. finora ignoto. In: *Orientalia Christiana Periodica*, 1998, Vol. 64, pp. 329–357, esp. pp. 345–357; **Медведев**, Игор. Падение Константинополя..., pp. 293–332, текст на речта в руски превод: с. 325–329. ***La caduta** di Constantinopoli*. Testi e cura di Pertusi, Agostino. Verona, 1976, v. 2: *L'eco nel mondo* – текст на речта с. 128–141 – билингва латински – италиански; **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 9–11.

е ранен по време на щурма[29]. Също така, като грък, дори и служител на Венеция, превземането на Константинопол най-вероятно е разтърсило дълбоко Сагундино, както всеки друг християнин в онзи период. Независимо от това, дипломатът остава до голяма степен обективен в описанията си. Тези факти само показват емпиричния характер на Сагундино и демонстрират неговата искреност. Най-вероятно личното му убеждение е, че турците действително произлизат от скитите и единственият логичен отговор на вражеското настъпление е нов кръстоносен поход.

Не трябва да забравяме, че и освен очевидните разлики между скитите и турците, съществуват известни прилики. Сагундино, който владее отлично гръцки, няма как да не познава „История"-та на Херодот[30]. Сведенията за зверствата, които скитите практикували, се вписват поразително в характера на турците, който християните вече познават[31]. Османските турци водят агресивна политика. До хората в Западна Европа често достигат новини за османски нападения и опустошения. Състоянието на война често изважда най-лошото у хората и случаят с османците вероятно не е по-различен. Събитията, като злополучното превземане на Митилини (1462), не помагат за изграждане на положителен образ на османските турци. След като християните в града се предават на Махмуд паша срещу обещание да не загубят главите и имуществото си, Мехмед II нарежда триста от тях да бъдат разсечени на две. Той смята, че по този начин не нарушава дадената дума. Продължителните военни действия затвърждават образа на кръвожадния турчин, който пали, краде, насилва и убива[32]. Напълно логично е подобен образ да съпоставим със скитите на Херодот. Освен това скитите са номади и водят военни действия на кон. По аналогичен начин турците първоначално също са номади, а в армията им, особено по времето на Мехмед II, е налична конница, съставена от спахии и акънджии[33].

Възможно е Сагундино да има добра представа за организацията на османската държава. Венецианският дипломат донякъде познава ранната турска военна стратегия и османското номадско общество: *„Отначало те* [турците] *били малка група и действали като бандити, извършвали незаконни нападе-*

---

[29] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, p. 7.

[30] За популярността на Херодот през Ренесанса вж. **Habaj**, Michal. Herodotus' Renaissance return to Western-European culture. In: *Studia Antiqua et Archaeologica.* 22.1, 2016, pp. 83–94.

[31] За ужасяващите скитски практики вж. **Херодот**. *История*. Прев. Петър А. Димитров. София, 2010. IV книга, с. 59–82.

[32] **Schwoebel**, Robert. *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk. (1453–1517).* New York, 1967, pp. 12–13, 61–62.

[33] По времето на Мехмед II Фатих количеството на османската конница се изчислява на около 50 000 хил. души, спахии и акънджии, включително спомагателен състав. Вж. **Мантран**, Робер (ред.) *История на Османската империя*. София, 2011, с. 141–143.

ния, опитвайки се да покажат мускули; те се събрали заедно, както станало, и овладели подходящи планини и клисури, от които можели да извършват набези лесно и така, с уголемена смелост, повели война открито и повече не се страхували да се съревновават със съседите си за притежанието на равнини"[34]. Това, за което говори Сагундино, по всяка вероятност е концепцията за *удж,* военната граница, към която се стичат номадите. Познанията на Сагундино за наличието на различни командири (*удж-бейове*), управляващи отделните военни направления сред турците, до известна степен се потвърждават от едно лаконично описание във втора глава на *De Familia Otthomanorum*: *„Те не следваха един водач, а бяха най-различни групи с отделни господари и командири, всички разделени на различни фракции"*[35]. Към управлението на Мехмед II тактиката на *удж*-а, а и самата концепция за *газават* вече отдавна са изгубили предишното си значение[36]. От това следва да приемем, че или Сагундино базира наблюденията си върху вече остарели сведения, или той има някаква представа от еволюцията, която е претърпяло османското общество, но избира да не я използва. Ако приемем, че второто твърдение е вярно, то би било по-логично да сметнем, че Сагундино действително се ръководи от предразсъдъците си.

Във всеки случай, предвид времето, в което пише, Сагундино дава едно изключително обективно описание за турците, разбира се, основано на хуманистичната традиция и връзката с Античността. Сагундино със сигурност притежава известни познания за турското общество, но и едва ли си дава достатъчно ясна сметка, че османската държава вече е еволюирала и има малко общо с номадското си минало. По-скоро Сагундино е убеден в идеите на Пиколомини и смята за по-значими приликите на турците с древните скити, отколкото очевидните разлики. В крайна сметка това, което Сагундино прави, е да премести турците от един античен модел в друг, напълно в духа на хуманистичната традиция. Турците вече не са троянци, а варвари и *врагове на цивилизацията*. Не бива да допускаме обаче да приемем писанията на хуманистите за действителни научни изследвания[37]. Тезите на Сагундино, макар и да демонстрират емпирика и обективност, все пак си остават неверни и подчинени изцяло на политическата конюнктура.

В цялото произведение на Сагундино образът на османците е представен в контекста на тяхната история, като авторът започва с турското завоевание на Мала Азия. Логично е да приемем, че тук се визират събитията след битката

---

[34] Sekoundinos. I, pp. 56–57.

[35] Sekoundinos. II, pp. 58–59.

[36] **İnalcik**, Halil. Ottoman Methods of Conquest. In: *The Ottoman Epire: Conquest, Organization, Economy.* London, 1978, pp. 103–112.

[37] **Hankins**, James. Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II. In: *DOP*, 1995, Vol. 49, pp. 111–146, texts – pp. 147–207, esp. pp. 143–144.

при Манцикерт през 1071 г. *„II. Накрая, с преминаването на времето,* [дали] *защото Гърците били небрежни,* [дали] *защото съдбата и несигурността на човешките дела отсъдили, че е необходимо, или защото боговете избрали да повелят иначе, те* [Турците] *успяха с невероятна скорост, според мнението на всички, да превземат Понт, Кападокия, но също така и Галатия, Витиния, Памфилия, Персия и още Фригия, Киликийците, Карийците и тази част на Азия, която е известна като Мала, чак до брегове на Йония и на морето, което наричат гръцко."*[38] Както е характерно и при други автори, Сагундино омаловажава способностите на турците, като приписва успеха им на съдбата и волята на боговете. Интересно е, че Сагундино дава отрицателната оценка за Византия, въпреки гръцкото си потекло, като посочва византийската небрежност като фактор, с който обяснява турското завоевание. Това може би до известна степен се дължи на антигръцките настроения в Западна Европа по това време.

След краткия пасаж за овладяването на Анадола, Сагундино продължава историята си, като описва началото на османската държава и нейния основател Осман (1299 – 1324): *„III. И така, сто и петдесет години по-късно, някой си Осман от това племе, роден в скромно и посредствено семейство, бързо намерил собствени войници и с тази малка банда, събрана заедно чрез подстрекаване към размирици, той успял необезпокоявано да се придвижва надлъж и нашир и предприемал унищожителни и грабителски набези на воля; той безразборно тормозел и съсипвал християни и хора от собственото си племе чрез война, разпространявал разруха, където може, и започнал своите анексии"*[39]. На първо място, произходът на самия Осман е поставен под въпрос. Употребените прилагателни *exiguus* и *obscurus*[40] изключват каквото и да е знатно потекло. На второ място, Сагундино изтъква характера на турския владетел, описвайки Осман като обикновен престъпник и бандит, който не просто напада християни, а и своите единоверци. Осман обаче не е просто жесток, той умело се възползва от възможностите, които му се предоставят: *„Тогава принцовете и господарите на турците постепенно се обърнали против него; водени от своята нетърпеливост да надвият, те си създали толкова много неприятности, че те били готови да започнат вътрешен конфликт и гражданска война с всичките си сили. Осман се възползвал от*

[38] Sekoundinos. II, pp. 56–57.

[39] Sekoundinos. III, pp. 58–59.

[40] Exiguus 3 – малък, незначителен. Obscurus 3 – тъмен, неизвестен, незабележителен, незнатен. За справка вж. **Латинско**-български речник. София, 1980. *Obscurus* означава *незнатен*, когато се използва с nomen, какъвто е и случаят: … Otthomanus quidam exigui tantum census et obscure inter privatos nominis… . Това не е отразено в английския превод на Marios Philippides. Вж. An epitome on the family of the Ottomans for Aeneas, the bishop of Siena by Nikolaos Sekoundinos. In: **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 56–87.

тази възможност (което пасвало на методите и желанията му), осигурил необходимите средства и с одобрението на всички тези, които по природа били готови да грабят и плячкосват, и на тези, които ламтели за богатства и пари, той за кратко време взел властта. Някои градове той превзел с късмет, други му се предали; доста разрушил с намерение да всее страх; така той положил основите на държавата, на която щели да завиждат в бъдеще "[41]. Сагундино развива образа на Осман в три направления: 1. той е най-обикновен човек и няма царска кръв; 2. Осман е бандит и убиец, което е съпоставимо с *варварин*; 3. Осман е интригант и няма легитимно право да управлява, защото се е сдобил с властта си по безчестен и насилствен път. Сагундино набляга най-много на хитростта, безчестието и опортюнизма на османските владетели, както и тяхната алчност и жажда за плячка. Описанието на следващия османски владетел – Орхан (1324 – 1362), е идентично с това на Осман. *„IV. След като умрял* [Осман], *той бил наследен от сина си Орхан, който споделял амбициите и дързостта на баща си, но очевидно го надминавал във воденето на война, той имал повече войски и осъществил по-голяма подготовка. Лекият му нрав, откритостта на мнението му, способността да управлява лесно и добре му спечелили много последователи отвсякъде, които били готови да го последват, още повече той бил жаден да замине на грабителски експедиции; поради умението да управлява по начин достоен за възхита, в съгласие с обичаите и с щедрост задържаше хората на служба при себе си. И така, неговите правилни действия уголемили, подобрили и разширили неговата бащина чрез работливост, усърдие и внимание. Така направил той и удобно продължил, подобрил и разширил курса, поет от баща му, със собствената си енергия, ентусиазъм, грижа и благоразумие. "*[42] Сагундино използва думите *industria, diligentia, cura* и *prudentia*[43], за да опише качествата на Орхан. Всички те като понятия носят позитивно значение. Особено впечатление правят *prudentia* и *diligentia*. Това са положителни свойства, част от т. нар. *седем небесни добродетели*. Днес концепцията за седемте добродетели, противоположни на седемте смъртни гряха, е част от катехизиса на Католическата църква[44]. Тази традиция се корени в синтеза на античната представа за четирите кардинални добродетели – благоразумие, справедливост, сила на духа и търпение, и теологичните добродетели – вяра, надежда и любов. Представата, че съществуват четири най-значими качества можем

---

[41] Sekoundinos. III, pp. 58–59.

[42] Sekoundinos. IV, pp. 60–61.

[43] Industsria, ae f – дейност, прилежание, трудолюбие; diligentia, ae f – старание, грижливост, пестеливост; cura, ae f – грижа, старание; prudential, ae f – предвиждане, разсъдливост. За справка вж. **Латинско**-български речник. София, 1980.

[44] Catechism of the Catholic Church. [online]. Washington, 2016, pp. 443(458. [Viewed 29.09. 2022]. Available from: https://www.usccb.org/sites/default/files/flipbooks/catechism/

да открием още в творбите на Платон (427 – 347 пр. Хр.) и Аристотел (384 – 322 пр. Хр.)[45]. Продължители на тези идеи в римската интелектуална традиция са Цицерон (106 – 43 г. пр. Хр.) и по-късно Марк Аврелий (римски император, 161 – 180)[46]. Кардиналните добродетели са изброени и в Библията. В Притчи Соломонови е написано следното: *„If anyone loves to do what is right, laboring with Wisdom will produce every virtue. She trains persons to learn moderation and practical wisdom. She teaches them what is right and how to exercise courage. Nothing is more advantageous than these when it comes to human existence"*[47]. Теологичните добродетели от своя страна за пръв път се появяват в първото послание на св. Павел до солуняни: *„И по тая причина, когато не можах да търпя, пратих да узнаят за вярата ви, да не би да ви е изкусил изкусителят, и трудът ни да бъде напразно* [...] *А когато Тимотей дойде още сега при нас, та ни донесе добри вести за вярата и любовта ви, и че имате всякога добри спомени за нас и желаете да ни видите, както и ние вас, тогава, братя, при всичката наша нужда и скръб, утешихме се за вас поради вярата ви"*[48]. Връзката между двете групи качества е очевидна и още някои от отците на Църквата, по-конкретно Августин Блажени (354 – 403) и Амвросий Медиолански (330 – 397), ги сливат в едно цяло – седем ключови добродетели[49]. Абсолютният синтез постига Тома Аквински (1225 – 1274) в съчинението си *Дискусионни въпроси за истината*, като развива концепцията за *единството на добродетелите* между практическата и моралната мъдрост[50].

Концепцията за седемте добродетели и седемте смъртни гряха била толкова силно разпространена в Западна Европа през Късната античност и Средновековието, че била предмет на редица лирически творби, най-известната от които била *Psychomachia*.

Думата *Psychomachia* буквално означава душевна война, а самото произведение било епична поема, създадена в началото на V в. от известния християнски поет Пруденций. Накратко, поемата представлява история за борбата

---

[45] **Платон**. *Държавата*. София, 2015, 427a, 435b; **Sandys**, John Edwin (ed.) *The rhetoric of Aristotle: A translation*. Oxford, 1909, 1366b1.

[46] **Cicero**. *De Inventione*. Trans. by H. M. Hubbel. London, 1949. II, LIII; De Officiis. V; **Marcus Aurelius**. *Meditations*. Trans. by Jeremy Collier. Wentworth Press, 2019. Book V:12.

[47] Wisdom, 8:7. CEB. Причината да се цитира тук английският превод на Библията е фактът, че пасажът в българския превод на *Притчи Соломонови* 8:7 няма същия смислов характер: *„Защото езикът ми ще изговори истина, а нечестието е гнусота за устата ми"*. **Библия**. София, 1982, с. 718. Посланието на цялата глава обаче остава същото, като можем да открием кардиналните добродетели в няколко от стиховете.

[48] Първо послание към Солуняни 3:1, 3:6, 3:7.

[49] **Ambrosius**. *Expositio Evangelii secundum Lucam*. 2001. Book V:62; **Augustinus**. *De Moribus Ecclesiae* [online]. Catholicae. XV. [Viewed 26.09.2022] Available from: http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Augustine/De_moribus/De_moribus_ecclesiae_catholicae

[50] **Annas**, Julia. *The Morality of Happiness*. Oxford, 1993, pp. 73–84.

между различните добродетели и пороци, алегорично представени от женски персонажи, в опит да спечелят човешката душа. *Psychomachia* била силно повлияна от *Енеида* и копира много от стилистичните методи и мотиви на Вергилий, придавайки си тежък античен облик[51]. Логично е да приемем, че подобна творба би била добре известна сред хуманистите.

Сагундино със сигурност е имал представа от *седемте небесни добродетели*. Интересно е, че авторът свързва две от тези добродетели с османския владетел Орхан в творба, чиято очевидна цел е да дискредитира турците. Това е едно от доказателствата за обективизма на Николо Сагундино. Той явно е впечатлен от успехите на Орхан[52] и смята, че турският владетел със сигурност притежава някакви ценни качества. Н. Сагундино се придържа към тази линия и по-нататък в текста си, като винаги отбелязва *„християнските“* качества на османските владетели.

Следващият, на когото Сагундино се спира, е Мурад I (1362 – 1389), като експертът по турците продължава историята си с вече познатото ни описание на характера: *„V. Синът му, Мурад, го наследил, след като умрял. Той* [Мурад I] *бил енергичен мъж, уважавал здравата работа, бил добър войник и бил с оживен характер; той бил наравно по амбиции с предците си, но в лукавство и хитрост ги надминавал; той бил специалист в преструвките и маскирането и майстор на заблудата“*[53]. Дотук Сагундино следва вече установената схема. В образа на Мурад I контрастират положителни и отрицателни описания. Сагундино обаче набляга на коварния османски характер. Мурад не просто надминава в уменията своите предшественици, той бил *fallendi magister* [майстор на измамата]. Образът на Мурад става все по-интересен, когато Сагундино достига до византийската гражданска война: *„Така се случило, че по това време гърците били въвлечени от продължителни кавги и гражданската война била широко разпространена. Двама мъже*[54] […] *се борели за империята* […] *И двамата се борели усилено в преследване на своите цели и желания* […] *Единият бил изпълнен с такова сляпо желание да си отмъсти, че дори изглеждало, че той се движи напред-назад толкова много, че не можел да свърши нищо, ако не помагало на каузата му; жадуване и прибързаност, смята се, го заставили да извика Мурад от Азия до земите си, а него* [Мурад] *той склонил с пари и обещания“*[55]. Сагундино дава едно

[51] За подробен анализ на *Psychomachia* вж. **Thomson**, H. J. The Psychomachia of Prudentius. *The Classical Review*, 1930, Vol. 44, N 3, pp. 109–112.

[52] Sekoundinos. IV, pp. 60–61.

[53] Sekoundinos. V, pp. 60–61.

[54] Става въпрос за гражданската война (1341 – 1347 г. първа гражданска война и втора в периода 1352 – 1357 г.) между Йоан VI Кантакузин (1347 – 1354) и неговия син Матей Кантакузин и Йоан V Палеолог (1341 – 1391), като в периода 1347 – 1354 г Йоан Кантакузин управлява съвместно с Йоан V Палеолог

[55] Sekoundinos. V, pp. 60–61.

изключително лаконично описание на гражданската война, която бушувала във Византия през втората половина на 40-те и началото на 50-те години на XIV в.[56] Италианският дипломат допуска грешка, като твърди, че описаните действия се развиват през управлението на Мурад I. В действителност по това време владетел на турците все още е Орхан (до 1362 г.). Показателно е обаче, че макар и да не е наречен по име, Йоан Кантакузин е изтъкнат като една от основните причини за османското нашествие на Балканите, използвайки пари и обещания, за да си осигури турската помощ. Сагундино обаче доизяснява обстоятелствата за прехвърляне на османците на европейския континент: *„Не било особено предизвикателство да го убеди, защото той* [Мурад] *бил особено склонен и сам да постъпи така и отдавна хвърлял алчни погледи. Така той довел него* [Мурад] *и армията му в Тракия отвъд Хелеспонта с едно условие: когато войната приключи и бъде доведена докрай, той* [Мурад] *трябвало да отплава обратно за дома си през Хелеспонта. Според този договор, под ръководството на гърците, турците поели оръжие и последвали господаря си Мурад от Азия до Тракия"*[57]. Както се оказва, хитрият Мурад, който в действителност няма нищо общо с тези събития[58], през цялото време всъщност търси начин да се установи на Балканите и предложението на Кантакузин е добре дошло за него. Василевсът има нужда от турската помощ, но не е глупав и задължава с договор Мурад и хората му да се върнат в Мала Азия след края на войната. Византийският император обаче отново е изигран: *„Този договор бил действителното нещо, което той* [Мурад] *желаел и внимателно планирал за бъдещето, като проточвал войната и започнал да отлага дела и да бави, като смятал, че дневните боеве и жестокостта на войната ще отслабят гърците; когато тяхната сила и дух паднели, той самият щял да се надигне с всичките си сили и лесно щял да преодолее разбитите и изтощени мъже"*. Мурад [т. е. Орхан] е една стъпка пред византийците през цялото време. Сагундино изненадващо дава изключително правдива оценка на събитията и точно какъв ефект има гражданската война във Византия върху турското завоевание[59]: *„Когато* [Мурад] *видял, че гърците отслабват поради всекидневната война и обществените борби, че ресурсите им били изхабени и че достигнали точката на пречупване, той започнал враждебни действия срещу двете страни, когато възможността му се представила.*

---

[56] За подробно описание на византийските граждански войни от 1341 – 1347 г. и 1352 – 1357 г. вж. **Charanis**, Peter. Internal Strife in Byzantium during the Fourteenth Century. In: *Byzantion*, 1940, N 15, pp. 208–230; **Острогорски**, Георги. *История на Византийската държава*. София, 2013, с. 644–670.

[57] Sekoundinos. V, pp. 62–63.

[58] Мурад поема контрола над автономната балканска част (удж) от Османското емирство едва след смъртта на брат си Сюлейман през 1357/9 г. Вж. **Мантран**, Робер (ред.). *Цит. съч.*, с. 29–34.

[59] **Мантран**, Робер (ред.). *Пак там,* с. 32.

Тогава той завладял град Калиополис [Галиполи], *който има стратегическо място в Херсонеса, до проливите на Хелеспонта, предприел атаки срещу други гръцки градове, унищожил околностите, събрал плячка и нахлул в цялата територия; той изоставил всички преструвки, публично обещал, че империята на гърците ще стане негова собственост и без усилия подчинил и довел под свой контрол по-голямата част от Тракия"*[60]. Трябва да отбележим обаче, че в действителност не Мурад, а брат му Сюлейман се възползва от тежкото положение на Византийската империя. След битката при Димотика през 1352 г., Йоан V Палеолог и славянските му съюзници са надвити от 10 хил. турски отряд под командването на Орхановия син Сюлейман. На връщане османският принц задържа крепостта Цимпе на европейския бряг, близо до Галиполи. Йоан Кантакузин се опитва да си върне укреплението, но без успех. Истинската катастрофа настъпва през 1354 г., когато стените на Галиполи рухват вследствие на земетресение и воините на Сюлейман бързо се настаняват в града. Кантакузин отправя няколко апела към Орхан, настоявайки да получи Галиполи обратно, предлага и големи суми пари, но османците нямат намерение да напускат пристанището. Галиполи е чудесна база за османската експанзия в Тракия[61]. Във всеки случай мотивът зад този пасаж е, че Мурад I не просто е измамил византийците, а успява да ги подведе до такава степен, че използва всяко тяхно действие срещу самите тях. След като надвива византийците, Мурад сваля маската на доброжелателен съсед и разкрива истинските си цели – завладяване на империята и Константинопол[62]. Сагундино завършва историята за Мурад, без да дава конкретни сведения за последвалите исторически събития на Балканите (превземането на територии от османците или пък за битката при Плочник 1387 г., или за битката при Косово поле през 1389 г.), а само ни съобщава следното: *„Когато умрял, той оставил двама синове да поемат управлението на държавата и да довършат похода, който той започнал; тяхната възраст и вроденият им талант ги отличили за задачата. Единият се казвал Сюлейман, а другият Баязид"*[63]. Това е още една грешка от страна на Сагундино. По-малкият брат на Баязид I (1389 – 1403) се казвал Якуб.

Сагундино продължава, описвайки качествата на новия султан – Баязид: *„VI. След като Сюлейман бил елиминиран, Баязид станал единственият владетел; той бил прибързан, искал да постигне величие и бил дързък в трудните си задачи; той демонстрирал хитрост по време на беда и неуморно*

---

[60] Sekoundinos. V, pp. 62–63.

[61] **Острогорски**, Георги. *Цит. съч.*, с. 666–667.

[62] Сагундино не дава никакви сведения за събития, случили ли се през действителното управление на Мурад I, дори битката при Косово поле не е спомената. За информация върху царуването на Мурад I вж. **Мантран**, Робер (ред.). *Цит. съч.*, с. 44–49.

[63] Sekoundinos. V, pp. 62–63.

работел, за да завърши начинанията си; той бил умен и проницателен за благоприятните ситуации, бил бърз в действие, смел, силен и войнолюбив; в мирни времена бил неспокоен, алчен за слава, готов да прегърне опасността и бил особено способен в това да заблуждава враговете си. Специалността му била да унищожава враговете си от засада и по тази причина той можел да предвиди и да избегне вражеските планове умело и мъдро. Неговият голям ум, издръжливост, талант, дисциплина, начин на живот, навици, както и късмет за кратко време разширили границите на новата му държава […]"[64]. Подобно на предишните владетели, представени от Сагундино, образът на Баязид е контрастен. Сагундино отбелязва положителните му страни, като *animo fortis* [смел] и *corpore strenuus* [силен], но след това добавя *belli appetens* [войнолюбив] и *quietis impatiens* [неспокоен в мир], които имат негативен характер. Според Сагундино Баязид е една забележителна личност, притежаваща неоспорими качества, но движещата сила зад действията му си остава жаждата за слава, власт и завоевания: „... *той превзел и поставил под свой контрол Тракия, Тесалия, Македония, Фокида, Беотия и Атика; освен това той отслабил Мизите, Илирите, и Трибалите с чести набези, обсади и битки. Някои от тях той покорил, а на други наложил годишен трибут; от трети той събирал войници и оръжия за своите експедиции. Той добавил толкова много богати земи към царството на баща си и дядо си. Накрая той оплячкосал околностите на Константинопол, имперския град, когото измъчил с така дълга и жестока обсада, че императорът заминал в чужбина да търси помощ от правоверните* […]"[65]. В този пасаж, макар и твърде накратко, са изброени успехите на османците – териториите, превзети от Баязид, подчиняването на царства и народи, обсадата на Константинопол от 1394 – 1402 г., както и дипломатическото пътуване на византийския император Мануил II Палеолог (1391 – 1425) в Западна Европа в търсене на помощ срещу османската инвазия. Разказът на Сагундино разкрива и факта, че в крайна сметка способностите на Баязид му изневеряват в най-важния момент, когато се среща с войските на Тимур край Анкара през 1402 г.: „... *ако този известен Тамбурлан, господаря на скитите, не се бе появил като стремителен поток, който разрушава всичко по пътя си, помитайки и самия Баязид с всичките му войници; той* [Тамерлан] *го призовал* [Баязид] *да се сбият в Азия; редиците били строени; имало много знамена; и двете страни се били смело през тази известна битка. Баязид имал по-малко сила и не му достигнал кураж; той бил победен в голямо клане, бил заловен, накрая освободен и умрял малко след това*"[66]. Сагундино прави ясно заключение. Макар и двете страни да се

[64] Sekoundinos. VI, pp. 64–65.

[65] Пак там.

[66] Sekoundinos. VI, pp. 66–67, 68–69.

бият смело и да разполагат с огромни ресурси, османският владетел не е достатъчно силен, за да спечели, и турците са победени по своя собствена вина.

Друго ключово сражение, което касае българската история – битката при Никопол от 1396 г., е представено по-съвсем различен начин. Тук трябва и да отбележим, че Сагундино допуска грешка, отнасяйки битката при Никопол след смъртта на Баязид и приписвайки победата на неговия син Сюлейман Челеби (1402 – 1411). Объркването вероятно се дължи на това, че Сагундино смесва кръстоносния поход от 1396 г. на унгарския крал Сигизмунд Люксембургски (1387 – 1437, германски император 1433 – 1437) с антиосманските действия на християнската коалиция от 1403 – 1404 г., организирана под унгарска егида, след битката при Анкара[67]: *„VII. Тъй като повечето дела на турците сега пропаднали и били в безредие, срещу него* [Сюлейман Челеби] *поел известният Сигизмунд, който по това време бил крал на Горна Панония, след като бил коронясан за император с обичайната диадема и корона от най-висшия свещеник. Той събрал голяма армия и прекосил р. Дунав, но преди да подреди войниците си, битката със страшния враг започнала; поради липсата на сериозност, арогантност и наглата охота на галите да влязат в битка преждевременно, той* [Сигизмунд] *напуснал лагера и обоза си в безредие и се обърнал в отстъпление с врага по петите му; плачевната християнска експедиция едва достигнала Дунав и той срамно преплавал краткото разстояние,* [обратно] *за да търси безопасност. Новината за тази голяма катастрофа, за такава голяма рана, за такъв отвратителен срам, всъщност създала голяма сила и невероятно самочувствие за бойния дух на врага; така, с възстановени самочувствие и дух, те станали по-безочливи и постигнали повече, като обърнали вниманието си към по-големи неща* […] *“*[68]. Според нашия автор, докато турската загуба при Анкара е вследствие на недостатъчна смелост от страна на турския султан, битката при Никопол, една от големите турски победи, се дължи изцяло на християнската арогантност. Макар и да е прав в своята тактическа оценка, акцентът на Сагундино тук е насочен към идеята, че турците побеждават само заради християнското разногласие, идея, масово лансирана от хуманистите кръстоносци[69].

Можем да отбележим, че Сагундино описва останалите османски владетели по абсолютно същия начин, както споменатите до момента. Мехмед I (1413 – 1421) бил деен, но хитър: *„Мехмед го последвал и поел царството,*

---

[67] В севернобалканската християнска коалиция се включили деспот Стефан Лазаревич, влашкият войвода Мирчо Стари, босненският крал Остоя и Константин, син на покойния цар Иван-Срацимир. Коалицията предприела антиосмански действия на широк фронт след 1404 г Като част от този военен съюз избухва въстанието на братовчедите Константин и Фружин от 1407 – 1408 г. Вж. **Павлов**, Пламен, **Тютюнджиев**, Иван. *Османските завоевания и „Държавата на духа“*. В. Търново: Абагар, 2017, с. 151–152.

[68] Sekoundinos. VII, pp. 70–71.

[69] **Hankins**, James. Renaissance Crusaders…, p. 120.

без да пролива кръв. Той водел царството си с такава сила и енергия, такава хитрост и умелост, че не претърпял нито една спънка по земя и море и дори го разширил. Той наредил на власите да плащат тежък данък [...] *и дори оплячкосал редица малки турски владетели, чиито владения в Мала Азия неговите армии надвили*"[70]. Известно е, че емирите на турските бейлици в Мала Азия – Айдън, Гермиян и Ментеше, първоначално се признават за османски васали при управлението на Мехмед I, а впоследствие той превзема Айдън и Сарухан, за управител на които е назначен Искендер бей, един от синовете на последния търновски цар Иван Шишман[71]. Византийците се опитали да разклатят османската власт, използвайки позабравен османски принц в Константинопол[72], но наследникът на Мехмед I – Мурад II (1421 – 1451), ги надхитрил[73]: „*VIII. След неговата смърт* [на Мехмед I] *императорът на гърците дълго време пречел, със своите галери и морски сили, на неговия син Мурад* [II] *(който се намирал с Азия по това време и чул за смъртта на баща си) да се прехвърли в Тракия през Хелеспонта и да поеме управлението на останала част от владенията си. Вместо това,* [императорът] *пуснал Мустафа, един от Баязидовите синове, оставен във Византион, и му оказал голяма подкрепа, за да може той* [Мустафа] *да вземе властта. Но Мустафа бил победен в битка и бил убит. Мурад излязъл победител и поел контрол над цялото царство*"[74].

Любопитен момент от изложението на Сагундино е, че превземането на Солун през 1427 г. е единственият момент в съчинението му, където е използван мотивът за унищожението на богатствата от Античността, и то не в толкова хуманистичен дух[75]: „*Разчитайки на ресурсите, оставени от баща му, и използвайки добрия си късмет, който се усмихвал на всичките му начинания, той извършил геройски дела. Той обсадил и унищожил Солун, градът в Гърция, известен със своята древност, размер, сила, красота, чар, святост, богатство и географско положение, многолюден и изтъкнат с достойнството си и известен най-вече с благородните си жители. Той ограбил най-красивите и богати храмове, опетнил гробниците на светците и отнел неговите* [градските] *богатства и античната му украса* [...]"[76]. Тъй като Сагундино

---

[70] Sekoundinos. VII, pp. 74–75.

[71] **Имбър**, *Колин. Османската империя 1300 – 1481. София: Амичиция, 2000, с. 116–118.*

[72] Византийският император Мануил II Палеолог освобождава държания дотогава в плен Мустафа Челеби, последният жив син на Баязид I, който още 1415 г. прави опити да завземе властта. За опита на Мустафа да се противопостави на Мурад II вж. **Имбър**, Колин. *Цит. съч., с.* 135–138.

[73] За кратко описание на въстанието на Дюзме Мустафа и Джунеид вж. **Матанов**, Христо. *Средновековните Балкани: Исторически очерци.* София, 2005, с. 496.

[74] Sekoundinos. VIII, pp. 74–75.

[75] **Hankins**, James. Renaissance Crusaders..., pp. 121–122.

[76] Sekoundinos. VIII, pp. 74–75, 76–77.

дори не споменава книги, трудно е да причислим това описание към воплите по изгубеното знание на папа Пий II[77]. Има обаче известна градация в образа на османските владетели – Сагундино създава по-варварска представа за Мурад II. Той разрушава християнски църкви и опетнява светини, нещо неизползвано от Сагундино до момента. Възможно е тази кратка елегия за Солун да се дължи на факта, че авторът прекарва известно време в града по време на османската обсада. Нататък той допълва: *„Въодушевен от своята велика победа над този град, той* [Мурад II] *поставил под свой контрол и присъединил към своето царство Епир и Етолия, известните провинции“*[78].

Сагундино продължава своето описание с една от емблематичните битки между християни и османци – битката при Варна през 1444 г.: *„... докато често изглеждало, че той* [Мурад] *бил победен в битка и е напът да избяга, той някак успявал да излезе победител, какъвто бил случаят с известната битка при Варна. Водач на християнската армия бил крал Владислав* [Владислав III, крал на Полша 1434 – 1444, крал на Унгария 1440 – 1444]*; Мурад вече отстъпвал и войниците му били разпръснати, неспособни да устоят на унгарския натиск. Преследвайки тяхната армия, самият крал достигнал лагера и Мурад започнал да се страхува не само за царството си, но и за собствения си живот, за благородниците и царедворците си. Триумфирайки, кралят атакувал и предизвикал хаос навсякъде, но той бил нападнат, ранен и убит от вражески войник; загубата на неговия живот донесла голяма вреда за християнската кауза. Неочаквана и славна победа била предложена на нашия враг, който бил надвит и победен и не очаквал да оцелее“*[79]. Лаконичното описание на битката при Варна от 1444 г., което дава Сагундино, е от особен интерес. Отново венецианският дипломат сравнително достоверно описва сражението и ефекта от смъртта на Владислав върху кръстоносната армия, но използва същия мотив, както и при Никопол. Османските турци, неспособни да спечелят, отстъпват, но щастливата случайност ги избавя и им подарява победата. В действителност битката била много по-сложна[80], а участието на християнския флот дори не е споменато. От друга страна, Сагундино дава изключително точни, макар и кратки, сведения за действията на Мурад срещу Константин Палеолог, деспот на Морея (1428 – 1449), в Пелопонес: *„Малко по-късно Мурад, с голяма войска, обсадил и разрушил Хексамилиона. Тогова той нахлул в Пелопонес и нанесъл на гърците ужасно разрушение; той превзел много градове и позволил на войниците си да ги плячкосат; той събрал*

---

[77] Вж. **Попова**, Ивайла. *Цит. съч.*, с. 76.

[78] Sekoundinos. VIII, pp. 76–77.

[79] Sekoundinos. VIII, pp. 76–77.

[80] **Цветкова**, Бистра. *Паметната битка на народите*. Варна, 1979, с. 297–320; ***Варна 1444. Сборник с изследвания в чест на 525-годишнината от битката край гр. Варна.*** София, 1969.

голяма плячка, сринал стената, отбраняваща провлака Истъма и отворил Пелопонеския полуостров за бъдещи нашествия, като го направил проходим за сухопътни части. Той наредил на гърците да плащат непосилно високи суми и диктувал условията за мир както си поискал"[81]. Личи, че експертът бил много по-добре запознат с действията на този османски владетел, бидейки негов съвременник. Османското нападение над Морея е извършено през декември 1444 г., един месец след злополучното поражение на християнските войски[82]. Сагундино вероятно се е намирал в голяма близост до събитията, за които говори. През 1439 г. папа Евгений IV (1431 – 1447) назначава Сагундино за свой *апостолически секретар,* а през 1441 г. – за *нунций*, и го изпраща на различни дипломатически мисии. Впоследствие Сагундино заживява на родния си о-в Евбея, като заема неизвестна длъжност във венецианската администрация, вероятно секретар на местния *баюл*[83]. Интересно е как Сагундино приключва описанието на Мурад II: *„Тогава, той се върнал у дома, увеличил морските си сили, разширил вътрешното управление и умножил дворцовите притежания. Когато накрая умрял, оставил след себе си много мъка и липсвал на народа"*[84]. Тук можем да посочим, че Сагундино отново изявява ограничения си, но все пак действителен обективизъм. Въпреки варварските си дела, Мурад II бил оплакван от поданиците си, което само по себе си предполага донякъде неговото добро управление.

Кратките откъси, обект на анализ, от творбата *De Otthomanorum Familia* ни позволяват да надникнем в представата на един византиец на Запад, възпитан в духа на хуманистичната традиция, който прави първото сериозно представяне на новите обитатели на Европа и Балканите – османските турци. В това свое произведение Николо Сагундино за пръв път се отказва от употребата на термина *Teucri* (тоест троянци) за турците и свързва техния произход с античните скити. Макар и исторически недостоверна, тази теза намира твърде дълга употреба в западната хуманитаристика. Свързването на османския произход със скитите позволява на Сагундино да ги уподоби по нашествия, опустошения, зверства, както и да намери „достоверна" аргументация – и двата народа са конни народи, имат сходни обичаи и традиции. Като цяло трябва да отбележим, че в своето произведение Сагундино дава изключително обективно описание за турците, разбира се, основано на хуманистичната традиция и директната връзка с Античността, толкова характерна за авторите от XV в. Макар и да представя отрицателните страни на турците, както видяхме от

---

[81] Sekoundinos. VIII, pp. 78–79.

[82] **Матанов**, Христо. *Цит. съч.*, с. 500–502; **Острогорски**, Георги. *Цит. съч.*, с. 710; **Мантран**, Робер (ред.) *Цит. съч.*, с. 86–87.

[83] **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror…, pp. 8–9.

[84] Sekoundinos. VIII, pp. 80–81.

разгледаните откъси, Сагундино използва и голямо количество позитивни определения за османските владетели.

Можем да заключим, че въпреки хуманистичната насоченост на творбата му, Николо Сагундино остава до голяма степен обективен в описанията на събитията и владетелите от ранната османска история.

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

ИЗВОРИ

Платон. *Държавата*. София, 2015.

Херодот. *История*. Прев. Петър А. Димитров. София, 2010.

Ad serenissimum principem et invictissimum regem Alphonsum Nicolai Sagundini oratio, a cura di **Caselli**, Cristian. Roma, 2012 (n.v.).

Ambrosius. *Expositio Evangelii secundum Lucam*. 2001.

Augustinus. *De Moribus Ecclesiae* [online]. Catholicae. XV. [Viewed 26.09.2022] Available from: http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Augustine/De_moribus/De_moribus_ecclesiae_catholicae

Cicero. *De Inventione*. Trans. by H. M. Hubbel. London, 1949. v. II.

***La caduta** di Constantinopoli*. Testi e cura di **Pertusi**, Agostino. Verona, 1976, v. II: *L'eco nel mondo*, c. 128–141.

Makuscev, Vikentii. (**Макушев**, Викентий) *Monumenta historica slavorum meridionalum vicinorumque pipulorum e tabulariis et bibliothecis italicis*. Tomus 1, volumen 1. Varsaviae, 1874. (Исторические памятники южных славян и соседних им народов, извлеченые из итальянских архивов и библиотек. Частъ 1, книга 1. Варшава, 1874).

Marcus Aurelius. *Meditations*. Trans. by Jeremy Collier. Wentworth Press, 2019.

Nikolai Secundini. *De familia otthomanorum epitome ad Aeneam Senarum Episcopum. An epitome on the family of the Ottomans for Aeneas, the bishop of Siena by Nikolaos Sekoundinos*. In: **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror and the fall of the Franco-Byzantine Levant to the Ottoman Turks: some western views and testimonies. In: *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, 2007, N 302, pp. 56–87.

ЛИТЕРАТУРА

Библия. София, 1982.

***Варна** 1444. Сборник с изследвания в чест на 525-годишнината от битката край гр. Варна*. София, 1969.

Имбър, *Колин. Османската империя 1300 – 1481. София: Амичиция, 2000,*

***Латинско**-български речник*. София, 1980.

Мантран, Робер (ред.) *История на Османската империя*. София, 2011.

Матанов, Христо. *Средновековните Балкани: Исторически очерци*. София, 2005, с. 496.

Медведев, Игор. *Падение Константинополя в греко-итальянской гуманистической публицистике XV в.* В: *Византия между Западом и Востоком*. Ред. Геннадий Г. Литаврин. СПб. 1999, pp. 293–332.

Острогорски, Георги. *История на Византийската държава*. София, 2013.
Павлов, Пламен, **Тютюнджиев**, Иван. *Османските завоевания и „Държавата на духа“*. В. Търново: Абагар, 2017.
Попова, Ивайла. *Енеа Силвио Пиколомини (Папа Пий II) и Балканите през XV в. (Исторически етюди)*. В. Търново, 2006.
Цветкова, Бистра. *Паметната битка на народите*. Варна, 1979.

Annas, Julia. *The Morality of Happiness*. Oxford, 1993.
Babinger, Franz. Johannes Darius (1414 – 1494). Sachwalter Venedigs um Morgenland, uns sein griechischer Umkreis. In: *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophish-historishe Klasse*, Sitzunsberichte – Jahrgang 1961, Heft 6, München, 1961.
Babinger, Franz. Nikolaos Sagoundinos, ein griechisch-venedischer Humanist des 15. Jahrhunderts. In: *Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Ὀρλάνδον*, I, Athenai, 1965, pp. 198–212 (n.v.).
Capizzi, Carmelo. L'Oratio ad Alphonsum Regem Aragonum (1454) di Nicola Sagundino, riedita secondo ms. finora ignoto. In: *Orientalia Christiana Periodica*, 1998, Vol. 64, pp. 329–357.
Caselli, Cristian. Niccolò Sagundino. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2017, N 89. [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-sagundino_%28Dizionario-Biografico%29/
Charanis, Peter. Internal Strife in Byzantium during the Fourteenth Century. In: *Byzantion*, 1940, N 15, pp. 208–230.
De Blasi, Guido. – Adamo di Montaldo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2011, N 75. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/adamo-montaldo_%28Dizionario-Biografico%29/.
Fleet, Kate. Italian perceptions of the Turks in the 14th and 15th centuries. In: *Journal of Mediterranean Studies* 5.2, 1995, pp. 159–172.
Gullino, Giuseppe. – Giacomo **Languschi**. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2004, N 63. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/jacopo-languschi_%28Dizionario-Biografico%29/.
Gullino, Giuseppe. – Marcello, Bartolomeo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2007, N 69. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolomeo-marcello_(Dizionario-Biografico)/
Habaj, Michal. Herodotus' Renaissance return to Western-European culture. In: *Studia Antiqua et Archaeologica*. 22.1, 2016, pp. 83–94.
Hankins, James. Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II. In: *DOP*, 1995, Vol. 49, pp. 111–146, texts – pp. 147–207.
İnalcik, Halil. Ottoman Methods of Conquest. In: **İnalcik**, Halil. *The Ottoman Empire: Conquest, Organization, Economy*. London, Variorum Reprints, 1978.
Mastrodemetres, P. D. Nicolaos Secundinos a Napoli dopo la caduta di Constantinopoli. In: *Ιταλοελληνικά: Rivista di cultura greco-moderna*, 1989, 2, pp. 21–38 (n.v.).
Niccolò Sagundino. [online] [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Sagundino.

Philippides, Marios. Mehmed II the Conqueror and the fall of the Franco-Byzantine Levant to the Ottoman Turks: some western views and testimonies. In: *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, 2007, N 302.

Runciman, Stephen. Teucri and Turci. In: *Medieval and Middle Eastern Studies in Honor of Aziz Suryal Atiya*. Leiden, 1972, pp. 344–348;

Sandys, John Edwin (ed.) *The rhetoric of Aristotle: A translation*. Oxford, 1909.

Schwoebel, Robert. *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk. (1453–1517)*. New York, 1967

Seyffert, Oskar. *A Dictionary of Classical Antiquities: Mythology, Religion, Literature and Art*. London, 1895.

Spencer, Terence. Turks and Trojans in the Renaissance. In: *The Modern Language Review*, 1952, Vol. 47 (3), pp. 330–333.

Talbot, Alice-Mary. Sekoundinos, Nicholas. In: *ODB*. New York, Oxford, 1991, N 3, p. 1865.

Thomson, H. J. The Psychomachia of Prudentius. In: *The Classical Review*, 1930, Vol. 44, N 3, pp. 109–112.

Σεκουνδίνος, Νικόλαος, N 25106, Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit 10 [CD]. Wien, 2001.

REFERENCES

SOURCES

Platon. *Darzhavata*. Sofia, 2015.

Herodot. *Istoriya*, prev. Petar A. Dimitrov, Sofia, 2010.

Ad serenissimum principem et invictissimum regem Alphonsum Nicolai Sagundini oratio, a cura di **Caselli**, Cristian. Roma, 2012 (n.v.).

Ambrosius. *Expositio Evangelii secundum Lucam*. 2001.

Augustinus. *De Moribus Ecclesiae* [online]. Catholicae. XV. [Viewed 26.09.2022] Available from: http://www.logicmuseum.com/wiki/Authors/Augustine/De_moribus/De_moribus_ecclesiae_catholicae

Cicero. *De Inventione*. Trans. by H. M. Hubbel. London, 1949. II.

***La caduta** di Constantinopoli*. Testi e cura di **Pertusi**, Agostino. Verona, 1976, II: L'eco nel mondo, c. 128–141.

Makuscev, Vikentii. (**Makushev**, Vikentiy) *Monumenta historica slavorum meridionalum vicinorumque pipulorum e tabulariis et bibliothecis italicis*. Tomus 1, volumen 1. Varsaviae, 1874. (Istoricheskiye pamyatniki yuzhnykh slavyan i sosednikh im narodov, izvlechenyye iz ital'yanskikh arkhivov i bibliotek. Chast 1, kniga 1. Varshava, 1874).

Marcus Aurelius. *Meditations*. Trans. by Jeremy Collier. Wentworth Press, 2019.

Nikolai Secundini. *De familia otthomanorum epitome ad Aeneam Senarum Episcopum*. An epitome on the family of the Ottomans for Aeneas, the bishop of Siena by Nikolaos Sekoundinos. In: **Philippides**, Marios. Mehmed II the Conqueror and the fall of the Franco-Byzantine Levant to the Ottoman Turks: some western views and testimonies. *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, 2007, N 302, pp. 56–87.

LITERATURE

Bibliya, Sofia, 1982.

Varna 1444. *Sbornik s izsledvaniya v chest na 525-godishninata ot bitkata kray gr. Varna.* Sofia, 1969.

Imber, *Kolin. Osmanskata imperiya 1300 – 1481, Sofia: Amichitsia, 2000.*

Latinsko-Balgarski rechnik. Sofia, 1980.

Mantran, Rober (ed.) Istoriya na Osmanskata imperiya. Sofia, 2011.

Matanov, Hristo. *Srednovekovnite Balkani: Istoricheski Ochertsi*. Sofia, 2005.

Medvedev, Igor. Padenie Konstantinopolya v greko-italyanskoy gumanisticheskoy publitsistike XV veka. V: *Vizantia mezhdu Zapadom i Vostokom*. Ed. by Gennadii G. Litavrin. Sankt-Petersburg, 1999), pp. 293–332.

Ostrogorski, Georgi. *Istoriya na Vizantiyskata darzhava*. Sofia, 2013.

Pavlov, Plamen, **Tyutyundzhiev**, Ivan. *Osmanskite zavoevaniya i "Darzhavata na duha"*. V. Tarnovo: Abagar, 2017.

Popova, Ivayla. *Enea Silvio Picolomini (Papa Pii II) I Balkanite prez XV v. (Istoricheski etyudi)*. Veliko Tarnovo, 2006.

Tsvetkova, Bistra. *Pametnata bitka na narodite*. Varna, 1979.

Annas, Julia. *The Morality of Happiness*. Oxford, 1993, pp. 73–84.

Babinger, Franz. Johannes Darius (1414 – 1494). Sachwalter Venedigs um Morgenland, uns sein griechischer Umkreis. In: *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophish-historishe Klasse*, Sitzunsberichte – Jahrgang 1961, Heft 6, München, 1961.

Babinger, Franz. Nikolaos Sagoundinos, ein griechisch-venedischer Humanist des 15. Jahrhunderts. In: *Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Ὀρλάνδον*, I, Athenai, 1965, pp. 198–212 (n.v.).

Capizzi, Carmelo. L'Oratio ad Alphonsum Regem Aragonum (1454) di Nicola Sagundino, riedita secondo ms. finora ignoto. In: *Orientalia Christiana Periodica*, 1998, Vol. 64, pp. 329–357.

Caselli, Cristian. Niccolò Sagundino. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2017, N 89. [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-sagundino_%28Dizionario-Biografico%29/.

Charanis, Peter. Internal Strife in Byzantium during the Fourteenth Century. In: *Byzantion*, 1940, N 15, pp. 208–230.

De Blasi, Guido. – Adamo di Montaldo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2011, N 75. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/adamo-montaldo_%28Dizionario-Biografico%29/.

Fleet, Kate. Italian perceptions of the Turks in the 14th and 15th centuries. In: *Journal of Mediterranean Studies* 5.2, 1995, pp. 159–172.

Gullino, Giuseppe. – Giacomo **Languschi**. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2004, N 63.[Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/jacopo-languschi_%28Dizionario-Biografico%29/

Gullino, Giuseppe. – Marcello, Bartolomeo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* [online], 2007, N 69. [Viewed 23.05.2021]. Available from: https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolomeo-marcello_(Dizionario-Biografico)/

Habaj, Michal. Herodotus' Renaissance return to Western-European culture. In: *Studia Antiqua et Archaeologica*. 22.1, 2016, pp. 83–94.

Hankins, James. Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II. In: *DOP*, 1995, Vol. 49, pp. 111–146, texts – pp. 147–207.

İnalcik, Halil. Ottoman Methods of Conquest. In: **İnalcik**, Halil. *The Ottoman Empire: Conquest, Organization, Economy*. London, Variorum Reprints, 1978.

Mastrodemetres, P. D. Nicolaos Secundinos a Napoli dopo la caduta di Constantinopoli. In: *Ιταλοελληνικά: Rivista di cultura greco-moderna*, 1989, 2, pp. 21–38 (n.v.).

Niccolò Sagundino. [online] [Viewed 01.11.2020]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Sagundino.

Philippides, Marios. Mehmed II the Conqueror and the fall of the Franco-Byzantine Levant to the Ottoman Turks: some western views and testimonies. In: *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, 2007, N 302.

Runciman, Stephen. Teucri and Turci. In: *Medieval and Middle Eastern Studies in Honor of Aziz Suryal Atiya*. Leiden**,** 1972, pp. 344–348;

Sandys, John Edwin (ed.) *The rhetoric of Aristotle: A translation*. Oxford, 1909.

Schwoebel, Robert. *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk. (1453–1517)*. New York, 1967

Seyffert, Oskar. *A Dictionary of Classical Antiquities: Mythology, Religion, Literature and Art*. London, 1895.

Spencer, Terence. Turks and Trojans in the Renaissance. In: *The Modern Language Review*, 1952, Vol. 47 (3), pp. 330–333.

Talbot, Alice-Mary. Sekoundinos, Nicholas. In: *ODB*. New York, Oxford, 1991, N 3, p. 1865.

Thomson, H. J. The Psychomachia of Prudentius. *The Classical Review*, 1930, Vol. 44, N 3, pp. 109–112.

Σεκουνδίνος, Νικόλαος, N 25106, Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit 10 [CD]. Wien, 2001.